

LiBeRtE
liberteyayınları

KEMALİZM

Liberal Açıdan Bir Tahlil

2.
Baskı

ATILLA YAYLA

LIBERTE

Atilla Yayla

Kemalizm

Liberal Açıdan Bir Tahlil

ISBN 13: 978-975-6201-29-9

Liberte Yayınları® / 146

2. Baskı: Mart 2015; 1. Baskı: Haziran 2008

© 2014, 2007, Liberte Yayınları®

© 2007, Atilla Yayla

Sayfa Düzeni: Liberte Yayınları

Yayına Hazırlayan: Harun Kaban

Kapak Tasarımı: Muhsin Doğan

Baskı: Tarcan Matbaası

Adres: Zübeyde Hanım Mah. Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37

Sertifika No: 25744

LiBeRTE
liberteyayingrubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr

Sertifika No: 16438

Liberte Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Atilla Yayla

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden lisans (1980), yüksek lisans (1982) ve doktora derecelerini (1986) alıp Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Hacettepe Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Plato Meslek Yüksekokulu'nda öğretim üyeliği yapmıştır (1986-2012). Profesör Yayla hâlen İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde öğretim üyesidir.

TDV, TSİD, Mont Pelerin Cemiyeti gibi kurumlarda üyelikleri bulunan Yayla aynı zamanda Liberal Düşünce Topluluğu'nun kurucularından olup bu topluluğun yönetim kurulu başkanlığını 2009 yılına kadar yürütmüştür. York Town Internet University ve Center of New Europe üyesi olan Yayla Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde birkaç defa farklı üniversitelerde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur.

Atilla Yayla *Yeni Şafak*'ta günlük yazılar yazmaktadır.

Bazı Eserleri:

Terörizm Üzerine (1990) • *Liberal Bakışlar* (Liberte Yayınları, 1993, 2. Baskı: Profil Yayınları, 2014) • *Sosyal ve Siyasal Teori* (Derleyen) (Siyasal Yayınları, 1994) • *Refah Partisi Üzerine* (Melih Yürüşen ile birlikte) (1996) • *Siyasî Partiler Araştırması* (Melih Yürüşen ile birlikte) (1996) • *Siyaset Teorisine Giriş* (1998) (3. Baskı: Kesit Yayınları, 2012) • *İslam, Civil Society and Market Economy* (Derleyen) (Liberte Yayınları, 1999) • *Devletçi Zihniyet ve Piyasa Ekonomisi* (Liberte Yayınları, 2000) • *Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal ve İktisadî Felsefesi* (Liberte Yayınları, 2000) • *Demokrasiyi Koruma Kılavuzu* (Liberte Yayınları, 2001) • *Fikir Hareketleri ve Liberal Düşünce Topluluğu* (2003) (2. Baskı: Liberte Yayınları, 2013) • *Piyasa Medeniyeti* (Derleyen) (Liberte Yayınları, 2004) • *Siyasî Düşünce Sözlüğü* (2005) (5. Baskı: Adres Yayınları, 2011) • *İki Cumhuriyetin Kavgası* (Liberte Yayınları, 2007) • *İktisat ve Hayat* (Liberte Yayınları, 2007) • *Kemalizm* (Liberte Yayınları, 2008) • *Liberalizm-Demokratik Tartışması* (Etyen Mahçupyan'la beraber) (Liberte Yayınları, 2008) • *Hayek'in Liberalizm Anlayışı* (Kesit Yayınları, 2012) • *Özgürlüğün Peşinde: Atilla Yayla* (Söyleşi: Oğuz Turan Yayla) (Liberte Yayınları, 2013) • *Hangi Liberalizm?* (Editör; Liberte Yayınları, 2013)

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	7
Önsöz	11
Dolarsız Hayat, Oh Ne Rahat!	13
Hangi İktisat?	18
Ramazan Ayı, Yoksulluk ve Piyasa Ekonomisi	23
Açlık, Zekat ve Piyasa Ekonomisi	28
İktisadî Kriz: Sebepler ve Çözüm Yolları	37
Birikim'in Piyasası, "Piyasa"nın Birikimi	44
Piyasa, Kâr ve Rakı Felâketi	53
Ticaret ve Refah	57
Ticaret ve Fayda Maksimizasyonu	60
Devlet mi Piyasa mı Başarısız?	64
Bedava Et Dağıtımı ve Fakirlik	68
Fakirlik ve İnsanlık	73
Fakirlik, Kapitalizm ve Sosyalizm	77
Fakirlik ve Türleri	81
Nispî Fakirlik ve Eşitsizlik...	84
İktisadî Hayat ve Kanunlar	86
Ticaret ve Refahımız	89
Belediyeler ve Rekabet	92
Rekabetin Engellenmesinin Yolları	95
Kamu Kurumları ve Rekabet...	98
Korumacılığın Açmazları	101
"Vatan Satılmaz" mı?...	104

ÖNSÖZ

SİYASET TEORİSİ VE POLİTİK EKONOMİ AKADEMİK İLGİSİNİN merkezini teşkil eden bir fikir ve bilim adamı olarak çalışmalarında son yıllara kadar Kemalizmle fazla meşgul olmadım. Entellektüel dünyamı zenginleştirme potansiyeline sahip olmayan konulardan uzak durmayı, şiddet ve terörizm üzerine odaklanan bir doktora çalışmasından sonra konumu tamamen terketmek suretiyle akademik hayatımın daha başlarında tecrübe etmiştim. Kemalizmden de aynı sebeple uzak durdum. Kemalizm, bana, hiçbir zaman, entellektüel derinlik kazandıracak, düşünce dünyamı zenginleştirecek, siyaset felsefesinin evrensel dilini yakalamamı ve demokratik dünyadaki meslektaşlarım ve fikirdaşlarımın anlamlı bir iletişim kurmamı kolaylaştıracak bir ilgi alanı olarak gözükmeydi. Bir başka kitabıma (*İki Cumhuriyetin Kavgası*, Liberte Yayınları, 2007) yazdığım önsözde de belirttiğim gibi, uzun süre Kemalizmden uzak kalmak kişisel entellektüel geli-

şimim açısından çok yararlı oldu. Bu sayede, fikrî ve zihnî gelişimimi, tahsil hayatımın tamamı Türkiye’de geçmesine rağmen, totaliter resmî Kemalist beyin yıkama mekanizmasının propagandasından fazla etkilenmeden tamamlama imkânına sahip oldum.

Ancak, 28 Şubat süreci, belki de kaçınılmaz olarak, başka birçok aydın gibi benim de Kemalizme olan şahsi ilgimi artırdı. Bunun üzerine Osmanlı’nın son on yılları ve Cumhuriyet Dönemi tarihi üzerine okumaya ve olgu ve olayları evrensel liberal ilkeler açısından değerlendirmeye başladım. Ulaştığım sonuçlar memnuniyet verici olmaktan uzaktı, hatta iç karartıcıydı.

Kemalizmle ilgili okuma, düşünme ve tartışmalarımın beni ulaştırdığı genel sonuç, resmi propagandanın inanmamızı istediğinin aksine, Kemalizmin demokratikleştirici, insan haklarına saygılı bir ideolojimsi - konum olmaktan çok otoriteryen, totaliteryen bir duruşa ve bakışa yakın durduğuydu. Bu görüşümü, “ortak medeniyet paradigması açısından değerlendirildiğinde Kemalizm ilerlemeden çok gerilemeye teka-bül etmektedir” cümlesiyle 18 Kasım 2006’da İzmir’de AKP İzmir Gençlik Kolları tarafından düzenlenen bir panelde de ifade ettim. Panelden hemen sonra Kemalist-faşist medyanın, kimi Kemalist sözüm ona STK’ların ve maalesef görev yaptığım Gazi Üniversitesi’nin linç kampanyasına maruz kaldım. Yargı bürokrasisi tarafından da taciz edildim.

Linç kampanyası ve çeşitli alanlardaki yansımaları hem şahsım hem ailem için çeşitli sıkıntılar yarattı ama kampanyanın aktif ve pasif katılımcıları fikirlerimi çürütemedi. Ayrıca, bu olay ülkede kendileriyle evrensel standartlara uygun tar-

tışma yapılabilecek fazla Kemalistin bulunmadığını anlamamı da sağladı. Bu, ülkemiz adına çok üzücü bir durum. Belki de benim gibi liberal üniversite hocaları evrensel insani değerlerden haberdar, onlara saygı gösterecek ve medeni tartışmalara girebilecek Kemalist aydınların yetişmesine yardımcı olmalı.

Bu kitap doğrudan doğruya veya dolaylı olarak Kemalizmle ilgili ve on yıla yayılan bir zaman diliminde yayınlanmış yazılarımı bazı küçük müdahale ve düzeltmelerle bir araya getiriyor. Adının da işaret ettiği üzere, yazılar Kemalizme liberal açıdan bakmaya gayret ediyor. Kitap, bir bütün olarak, bir tarih çalışması değil; daha ziyade mevcut tarihî bilgileri kullanarak bir teorik çerçeve oluşturma çabası. Bu çabamın bir ölçüde başarılı olduğunu sanıyorum. Ancak, özellikle vurgulamak isterim ki, bu kitap Cumhuriyet Dönemi tarihini liberal açıdan okuma ve değerlendirme çalışmalarına yalnızca bir başlangıç teşkil edebilir. Başka liberal fikir ve bilim adamlarının yapacağı daha ayrıntılı çalışmalara ihtiyacımız var. Hiç şüphem yok, yetişmekte olan liberal entellektüeller, gelecekte, bu çalışmaları benim yapabileceğimden daha büyük bir yetkinlikle gerçekleştirecektir. Yazılarımla onların yolunu biraz olsun açabildiysem, ne mutlu bana.

Atilla Yayla

23 Mart 2008

Maltepe, Ankara

LİBERAL DEMOKRASİ VE YEREL KAYNAKLAR*

FARKLI BİR PERSPEKTİFTEN HAREKETLE, MEHMET Arif Bey'in noktayı koyduğu yere gelmeye çalışacağım. 20'nci Yüzyıl insanlık tarihinin en kötü yüzyıllarından biridir. 20'nci Yüzyıl bir totaliterizm çağıdır. Sırayla önce sosyalist totaliterizm, sonra faşist totaliterizm ve nazi totaliterizmi doğmuştur. Artık bunların insanlığa ne kadar büyük zarar verdiğini biliyoruz. Şu sıralarda özellikle sosyalist totaliterizmle ilgili araştırmalar batıda revaçta ve sırf bu sistemin insanlığa verdiği kaybın, insan kaybı anlamında, 100 milyon kişi olduğunu biliyoruz. Washington D.C.'de bir komünizm müzesi kurulmaya çalışılıyor. Komünist rejimlerin katlettiği insanların adları tek tek tespit edilmeye gayret ediliyor. Eğer

* Kemalîst Atılım Birliği tarafından 14 Mayıs 1999'da Ankara'da düzenlenen "Unutulan gerçeklerin ışığında günümüze yeni bir bakış: Atatürk ve Celâl Bayar" adlı panelde yapılan konuşmanın metnidir.

bu yapılabilirse her kişi için bir plaka çakılacak. 20'nci Yüzyıl sadece insan kaybı bakımından korkunç bir yüzyıl olmamıştır. Aynı zamanda insanların en temiz, en güzel umutlarının ve heyecanlarının da harcandığı bir yüzyıl olmuştur.

Artık 3'üncü bin yılın eşliğinde üzerinde belki fazla tartışılmayan, hemen herkes tarafından doğru olduğu kabul edilen bazı olgular var. Bunlardan biri liberal demokrasinin alternatif rejimlere olan tartışılmaz üstünlüğü. Bundan 20 sene öncesine kadar liberal demokrasiyi savunan kimselere birçok ülkede meczup gözüyle bakılıyordu. Devletçi ekonomi karşısında piyasa ekonomisini savunanlara nesli tükenmiş kimseler gözüyle bakılıyordu. Bugün de sayı itibariyle durum fazla değişmemiş olabilir. Ama dünya entelektüel muhitlerinde ve dünya politikasında liberal demokrasinin üstünlüğü tescil edilmiş vaziyette. Türkiye'mize baktığımızda bu kavramın gitgide popülerite kazanmasına rağmen içeriğinden fazla haberdar olunmadığını görüyoruz. O yüzden, herkesin bildiği bazı elementer bilgileri burada özetlemek istiyorum.

DEMOKRASİNİN TEMELİ LIBERALİZMDİR

Liberal demokrasi dediğimiz şey iki kavramın bir araya getirilmesiyle oluşmuş bir şeydir. Bu iki kavramın bir araya getirilmiş olması birbirinin aynısı olmadıklarını herhalde gösteriyor. Bizde, popüler kültürde, daha ziyade demokrasiye vurgu yapılmaktadır. Demokrasi kavramı çeşitli ideolojik yaklaşımlara sahip kimselerden daha kolay kabul görmektedir. Demokrasi, özü itibariyle bir yöntemdir, bir tekniktir. Bir ülkede birden çok parti varsa, periyodik seçimler yapılıyorsa, iktidar sarsıntısız bir şekilde el değiştiriyorsa, o ülkede demokrasi olduğu

söylenir. Bu teknikler hepimizin çok iyi bildiği gibi totaliter sistemler de dahil olmak üzere 20'nci Yüzyılda bir çok anti-demokratik yönetim tarafından taklit edilmiştir. Bu haliyle ele aldığımızda demokrasi normatif temellerden mahrumdur. Hiçbir ahlakî temeli yoktur. Bir teknik olarak kendi kendisini meşrulaştırması söz konusu olamaz. O yüzden normatif temellere ihtiyacı vardır.

İşte bu normatif temellere ihtiyacın doğduğu noktada liberalizm gündeme gelir. Başka bir şekilde ifade edersek, adına kısaca demokrasi dediğimiz şeyin ahlakî ve normatif temelleri liberalizm tarafından sağlanmıştır. Bunların birkaçını sıralamama izin verin; anayasal yönetim, koruma altına alınmış insan hakları, özel mülkiyet, sınırlı yönetim, hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı, hoşgörü, başka hayat tarzlarına saygı. Bugün demokrasiye atfettiğimiz değerler esas itibariyle ya liberal düşünce içerisinde gelişmiş ya da en iyi şekilde liberal düşünce tarafından temellendirilmiştir. Bu iki kavram arasındaki ilişkiyi gözden kaçırırsak neden demokrasimizin bir türü, tabir caizse, adam olamadığını da açıklayamayız.

Son zamanlarda siyaset felsefesi literatüründe ilginç bir tartışma cereyan etmektedir. Bu tartışma meşhur yazar Fareed Zekeriya'nın bir makalesi ile başlamış ve ona verilen cevaplarla devam etmiştir. Zekeriya aşağı yukarı şunları söylemektedir. Batı ülkeleri, özellikle Amerika Birleşik Devletleri dünyada demokrasinin teşvik edilmesinin, dünyada seçimlerin teşvik edilmesiyle eş anlamlı olduğunu zannetti. Dolayısıyla hem Amerika, hem uluslar arası kuruluşlar yeni doğan demokrasilere seçimin nasıl yapılacağını öğreten, seçim sistemleri geliştiren ve siyasi parti eğitimini sağlayan ekipler gönderdiler. Yeni doğan demokrasiler, yapılan seçimler sonucunda, her ne

hikmetse, hep diktatörleri, diktatoryal eğilimlere sahip olan kimseleri seçtiler. Bu da bize şunu gösterdi: Bir ülkede demokrasinin tekniklerini teşvik etmek o ülkeyi demokrasi yapmaya yetmiyor. Bir ülkede demokrasinin yerleşebilmesi için mutlaka liberal değerlerin yerleşmiş olması, yaygınlaşmış olması gerekiyor. Bu gerçek açısından bakıldığında Türkiye'nin, Türkiye demokrasisinin temel probleminin ne olduğunu galiba çok rahat teşhis edebiliriz.

Demokrasi tartışmalarında ihmal edilen bir diğer konu da piyasa ekonomisi ile, özel mülkiyet ile, demokrasi arasındaki kopartılamaz ilişkidir. Sözü uzatmaya gerek yok. Dünya tarihi, piyasa ekonomisi adını verdiğimiz sisteme veya buna yakın bir sisteme sahip olmayan tek bir demokrasi görmemiştir. Piyasa ekonomisi elbette demokrasinin yeterli şartı değildir. Ama gerekli şartıdır. Bir yerde piyasa ekonomisinin olması demokrasiyi garanti etmez. Ama olmaması demokrasinin olmayacağını garanti eder. Bu çerçevede de özel mülkiyete bilhassa dikkat etmek mecburiyetindeyiz. Özel mülkiyet özgürlüğün garantörüdür. Özel mülkiyetin korunmadığı bir yerde özgürlüğün korunması hayaldir. O yüzden, bir ülkede sadece seçmen yaşının veya seçilme yaşının aşağıya çekilmesi değil, özel mülkiyetin yaygınlaştırılması da demokrasinin güçlendirilmesi demektir. Keza, piyasa ekonomisinin varlığı bugün demokrasinin gerekleri arasında saydığımız sivil toplumun ortaya çıkması için de elzemdir.

TÜRKİYE VE LİBERAL DEMOKRASİ

Bu perspektiften Türkiye'ye yaklaştığımızda Türkiye'nin adeta bir kavşakta olduğunu görüyoruz. Haleti ruhiyenize bağlı

olarak, Türkiye'nin nereye gideceği ile ilgili tahminler yapabilirsiniz. Türkiye çok iyi bir istikamete de gidebilir, çok kötü bir istikamete de gidebilir. Yukarıda özetlemeye çalıştığım evrensel geçerliliği bulunan ilke ve kurumların ülkemizde de hayat bulması hepimizin arzusudur. Bu çerçevede şunu da belirtmek isterim ki, hiçbir zaman Türkiye için iyi bir sistem arayışı içerisinde mahalli şartları tek egemen şart haline getirmemeliyiz. Elbette mahalli şartları dikkate almalıyız. Ama mahalli şartların esiri olmamalıyız. İnsanlık tarihi boyunca geçerli olan ideallerin varlığını unutmamalıyız. Eğer mahalli şartları aşırı derecede abartırsak, faşistleri de, nazileri de, Stalin'i de meşrulaştırmamız gerekebilir. Çünkü onların da kendilerine göre şartları vardı.

Diğer taraftan, evrensel geçerliliği olan değerlerin Türkiye'de kök salabilmesi için mutlaka yerli kaynaklarla irtibatlarının kurulması gereklidir. Sosyolojik olarak bu bir gerçektir. Eğer bu değerlerin Türkiye'de hiçbir sosyolojik tabanı yoksa, bu değerleri hayata aktarmak yolundaki çabamız meyvesiz kalmaya mahkumdur. Ben kendi çerçevemde, kendi bakış açımda, Türkiye'ye döndüğümde bu evrensel değerleri özellikle irtibatlandırmak istediğim iki kaynak görüyorum. Birincisi İslam. Burada kastettiğim İslam bir din olarak İslam değil, dini de kapsayan bir kültür. Dini gelenekleri, din adı verilen belki dinle fazla irtibatı olmayan birçok şeyi de kapsayan bir sosyolojik vakıa olarak İslam. Eğer liberalizm, piyasa ekonomisi, liberal demokrasi gibi değerlerin İslam'la hiçbir şekilde bağdaşmaz olduğu yolunda bir kanaat Türkiye'ye hakim olursa, peşinen söyleyelim ki, bunların hiçbir şansı yoktur.

İkinci yerli kaynak Atatürk'tür. Burada da Atatürk'ü sadece kendisinin sözleri ve icraatları anlamında almıyorum. Bugün

hayatını Atatürk'le temellendiren, temel referansı Atatürk olan milyonlarca insan var. Bu insanlar bir şekilde kendi hayat sistemlerinin, kendi hayatlarının Atatürk etrafında döndüğünü düşünüyorlar. Bu anlamda da Atatürk'ün görüşleri ve uygulamaları ile liberal demokrasi ve piyasa ekonomisi arasında işler bir bağ kuramazsak Türkiye'de yine liberal demokrasinin ve piyasa ekonomisinin kurulma şansı zayıflar.

Ancak, bu iki kaynağa yönelik bizi başka bir tehlike ile karşı karşıya getirebilir. Her iki kaynakta da, yani İslam'da da sosyolojik bir vakıa olarak Atatürk'te de liberal demokrasiyi ve piyasa ekonomisini destekleyici öğeler bulabiliriz. Ne yazık ki tersi de mümkündür. Gene bakış açınıza bağlı olarak İslam'da da, Atatürk'te de bu ikisini reddeden unsurlara rastlamanız mümkün olabilir. İslam açısından bakıldığında umut verici olan şey, İslam'da iktisadi ve siyasi bir modelin olmamasıdır. İslam'ın bu bakımdan yorumlara açık olmasıdır. Atatürk açısından bakıldığında, Mehmet Arif Bey daha iyi ifade etti, Atatürk'ün muasır medeniyeti hedeflemiş olması, Serbest Fırka denemesini yaptırmış olması, doktrinlerin eseri olmayan, pragmatik bir devlet adamı olması, bu unsurları destekleyici faktörlerdir. Mamafih, vahim hata şu olabilir; iyi olduğuna inandığımız değerlerin tek kaynağının İslam veya Atatürk olduğunu var sayma noktasına gelirse büyük bir hata yapmış oluruz.

Unutmayalım ki her referans çerçevesi kısmîdir. Hiçbir referans çerçevesi genelleştirilemez. Herhangi bir referans çerçevesini genelleştirmek demek, referans çerçeveleri başka olan insanlara eziyet etmek, onları baskı altına almak, onları kendi görüşümüzü kabul etmeye mecbur etmek demektir. Bu iki yerli kaynaktan ister İslam'ı, isterse Atatürk'ü tek kaynak

hâline yükseltmeyi hedefleyelim, bu, faydadan çok zarar verecektir. Türkiye’de şu anda bir süreç işliyor. İslamcı camianın çeşitli faktörlerin etkisiyle bir ölçüde liberal demokrasiye ve piyasa ekonomisine daha yakın hale geldiğini kendi gözlemlerimden söyleyebilirim. Aynı şey Atatürk’ü izleyenler arasında da gerçekleşmelidir ve bu noktada Celal Bayar’ın tarihi bir fonksiyonu olabilir. Şahsi görüşüm Türkiye’nin bu çerçevede Atatürk’e, Atatürk’ün Celal Bayar’cı bir yorumuna ihtiyacı olduğudur. Atatürk’ün Celal Bayar’cı bir yorumunu yapmak konusunda da hem Kemalist Atılım Birliği’nin, hem burada toplanan arkadaşların, tarihi bir görev üstleneceğine inanıyorum.